

סיון התשע"ה

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

מהותה של מצות ציצית

לפרשת שלח-לך (על פי שיעור של הרב שמעון קליין ושיחה של הרב אהרון ליכטנשטיין זצ"ל)

בניסוח אחר ניתן לשאול - מהו התהליך הקוגניטיבי והרוחני המתחולל בקיומה של מצווה זו ("וְרָאִיתֶם... וְזָכַרְתֶּם", "וְלֹא תִתְּוֹרוּ", "וְהִיִּיתֶם קְדָשִׁים")?

היחס בין הקב"ה והאדם

נפתח בנייתו ה'מקום' בו נמצא הא-להים בפרשה:

בפסוק הראשון א-להים לא נזכר. הוא אמנם מצווה את האדם לעשות ציצית, לתת בה פתיל תכלת, אך עיסוק האדם ממוקד בשני אלו, לא בא-להים.

בפסוק השני הוא כבר קיים - בתודעת האדם הזוכר את 'מצוות ה"'. תיאורו בשלב זה הוא בגוף שלישי - 'שם', לא במקומו של האדם.

בפסוק השלישי מתחולל הבלתי צפוי, והוא מתייבב - "וְעִשִּׂיתֶם אֵת כָּל מִצְוֹתַי", הוא אומר, בגוף ראשון, נוכח ומצוי במרחב.

הימצאות זו נשמרת ואף מועצמת בפסוק הרביעי, בו הדיבור כולו הוא בגוף ראשון - 'הכירו אותי' - "אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהִיּוֹת לְכֶם לֹא-לֹהִים - אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם".

בהתאמה, מוצבים בני ישראל גם הם ב'יתנועה'. בפסוק הראשון הם מתוארים בגוף שלישי, ממוקמים 'שם', רחוקים מא-להים (אֱלֹהִים, לָהֶם, בְּגִדֵיהֶם וכו'). מן הפסוק השני ועד לסיום הפרשייה תיאורם הוא בגוף שני, כנוכחים לפניו (לְכֶם, וְרָאִיתֶם, וְזָכַרְתֶּם וכו'), זוכים ליקרבת א-להים שלא זכו לה קודם לכן.

בשיעור השבוע נבקש, בעקבות הרב שמעון קליין, לזהות את טיבו של התהליך הרוחני המוצג בפרשת ציצית. ננסה לשרטט 'פרופיל רוחני' של האדם המתואר בכל אחת מהיחידות, ונבקש לחקור:

- מהו טיב עשייתו?
- מהו יחסו לא-להים?
- והיכן ממקם אותו א-להים?

עיון השבוע יתמקד בפרשיית ציצית.

1. במדבר ט"ו, ל"ז-מ"א:

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר:

א. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִמַּרְתָּ אֲלֵהֶם וַעֲשׂוּ לָהֶם צִיצֵת עַל כַּנְפֵי בְּגָדֵיהֶם לְדֹרֵתָם

וְנִתְּנוּ עַל צִיצֵת הַכֹּנֵף פֶּתִיל תְּכֵלֶת:

ב. וְהָיָה לְכֶם לְצִיצֵת וְרָאִיתֶם אֹתוֹ וְזָכַרְתֶּם אֵת כָּל מִצְוֹת ה' וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תִתְּוֹרוּ אַחֲרַי לְבַבְכֶם וְאַחֲרַי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם:

ג. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֵת כָּל מִצְוֹתַי וְהִיִּיתֶם קְדָשִׁים לֹא-לֹהֵיכֶם:

ד. אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהִיּוֹת לְכֶם לֹא-לֹהִים אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם"

ארבעה פסוקים בפרשייה זו, והם משמשים כארבע יחידות אורגניות.

- בראשון - ציווי על עשיית הציצית ונתינת פתיל תכלת בה.
 - בשני - רצף ציווי תודעה - "וְהָיָה לְכֶם לְצִיצֵת", 'וְרָאִיתֶם אֹתוֹ וְזָכַרְתֶּם', 'וְלֹא תִתְּוֹרוּ'.
 - בשלישי מתוארת תכלית - "לְמַעַן תִּזְכְּרוּ... וְהִיִּיתֶם קְדָשִׁים",
 - ולבסוף היוודעות א-להים אל בני ישראל - "אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם".
- ונשאלות כמה שאלות:

- אדם מצווה על ראייה אשר תביאהו לזכור את מצוות ה' - "וְרָאִיתֶם אֹתוֹ וְזָכַרְתֶּם אֵת כָּל מִצְוֹת ה'". באיזה אופן ראיית חוטי הציצית עשויה להזכיר את כלל המצוות?
- כיצד עשויה מצוות הציצית לסייע לאדם שלא לתור אחר לבבו, או להיות קדוש לא-להיו?

לנוע מעמדה לעמדה, ולצידו תהליך היסטורי בו תנועה והתפתחות מדור לדור.

ברובד בסיסי הציצית היא מצוות היחיד, ובמובן זה התהליך הוא אישי.

ברובד נוסף - הפנייה היא אל 'בני ישראל' והלשון היא לשון רבים, ושייך זה מתאר התרחשות בתהליך היסטורי של עם. יתירה מכך - הביטוי "לְדֹרֹתֵם", פונה אל דור ועוד דור וכמו מספר על תהליך היסטורי 'בין-דורי', חוליה ועוד חוליה בשרשרת הדורות.

'ציצית' - מושג ורעיון

הפרשה פותחת במילים "דָּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" - כלומר היא ממוענת אל 'בני ישראל'. בהתאם - מנוסחות פניויה בלשון רבים: "וַיֹּאמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה לֵאמֹר: דָּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם... על פְּנֵי בְּגָדֵיהֶם". והנה, בתווד מתוארת ציצית המנוסחת בלשון יחיד - "וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית".

ומסביר הרב קליין שפנייה בלשון רבים היא פנייה קונקרטי - דיבור אל כל אחד ואחד מבני ישראל. 'כנפי בגדיהם' בלשון רבים מצביע על בגד ועוד בגד של איש ועוד איש מבני ישראל.

בשונה מאלו מנוסחות ה'ציצית' בלשון יחיד. ברור שאין הכוונה לציצית פיזית אחת המשמשת אנשים רבים. ה'ציצית' כתובה בלשון יחיד, מכיוון שהיא משמשת כמושג או כרעיון, לא כתיאור קונקרטי.

מבנה זה הוא עקבי בפרשייה זו, בחלוקה שבין כלל הכתיבה המנוסחת בלשון קונקרטי, לבין ערכים או מצוות המתוארים כמושגים, בלשון יחיד:

"דָּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל פְּנֵי בְּגָדֵיהֶם לְדֹרֹתֵם: וְנָתַנוּ עַל צִיצִית הַכֹּהֵן פֶּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וְזָכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה' וְעָשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תִתְּנוּ אַחֲרָי לְבַבְכֶם וְאַחֲרָי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אֹתָם זֵנִים אַחֲרֵיהֶם".

נעבור כעת לקריאה צמודה בכתוב:

"דָּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם" - זוהי כותרת לפרשייה.

"וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית" - תחילת ההוראה היא לעשות ציצית, ובמעגל שני מצוין המקום בו היא תוטל - "עַל פְּנֵי בְּגָדֵיהֶם". בשתיים מעדיף הכתוב את הציצית על פני כנפי הבגד - בקדימותה אליהן, ובעובדה שהיא כתובה בלשון יחיד - ביטוי לערכה ולמושגיות שבה. המקום - "עַל פְּנֵי בְּגָדֵיהֶם" מצביע אל עבר הכנף הנמצאת בשולי הבגד. ניסוחה בלשון רבים - "פְּנֵי בְּגָדֵיהֶם" מצביע על

כאשר הנחת היסוד הפשוטה היא שהאדם ממוקם ביחס לא-להים בהתאם לפועלו ולתפישתו הרוחנית.

האדם הראשון עושה ציצית ונותן פתיל-תכלת. אל א-להים הוא אינו מתייחס, ומבוקשו מתמצה בשאלה - 'מה לעשות?' אדם זה ממוקם על ידי א-להים, 'שם', הרחק ממנו.

האדם השני כבר לבוש בציצית, וכעת הוא 'מגביה מעט את ראשו', שואל - 'מה לחשוב?' או 'מה להרגיש?' תשובת א-להים אליו היא - 'בראותך את הציצית היזכר במצוות ה'. מבחינת מיקומו הוא כבר אינו 'שם', אלא 'כאן' - נוכח לפני הא-להים. עמדה זו עשויה להימשך גם בשלבים הבאים, לצידה - 'תנועה' של א-להים המתקרבת אליו משלב לשלב.

עם האדם השלישי ידבר א-להים על משמעות. הוא יאמר לו "לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וְעָשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתַי", ובאורח פלא ידבר על 'מִצְוֹתַי' - כביכול ימציא עצמו אל המרחב בו נתון האדם.

ונשאלת השאלה, מה היא זכותו של אדם זה? מדוע מוצא א-להים לנכון לפנות אליו בפנייה אישית שכזו?

ומסביר הרב קליין, שקיים מכנה משותף בין האדם הראשון לשני - שניהם מקבלים את הציווי הא-להי כמובן מאליו. לא כן האדם השלישי. תשובת א-להים אליו מעידה על חוסר מנוחה בנפשו - 'מדוע לקיים מצווה זו?' 'מדוע לזכור את מצוות ה'? שאלות אלה מעבירות אותו מעמדת מציינת לעמדת אדם המבקש להבין, להרחיב את עולמו. ונראה שעמדה זו מהווה בסיס להתייצבות השוכן, המזמן עצמו להמשיך ולהידבר עמו.

מסביר הרב קליין שניתן לחשוב על א-להים כמי שדוחה את שאלת האדם, מזהה בה חוסר אמון. מן העבר האחר ניתן לחשוב עליו כיוזם ופונה אל האדם, כמתפרץ אל תוך עולמו. אלא שהתיאור המקראי מצייר עמדה שלישית, מידתית. התנועה קדימה תואמת את כליו של האדם, וביטוייה הוא בא-להים המיידע אותו ברמו על דבר נוכחותו - "מִצְוֹתַי" הוא אומר, מזמן עצמו לאדם ומצפה.

האדם הרביעי אינו יוזם דבר. הוא ממשך להיות נוכח לפני הא-להים, וכעת קרבת הקב"ה מקבלת פנים חדשות. "אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם", אומר א-להים בגוף ראשון, ומספר לו את הסיפור הגדול שהוא האדם נוטל בו חלק - הוצאת בני ישראל ממצרים - 'להיות לכם לא-להים'.

ושואל הרב קליין, האם ההתפתחות המתוארת היא אישית, או היסטורית-כללית? ועונה שלמעשה התהליך מתחולל בשני מגרשים: תהליך אישי - בו מוזמן האדם

חושפת את עומקם, ויותר מכך - את הא-להיות המגולמת בהם.

לצד 'הבשלה' זו - של הציצית, מבשיל גם מעמדה של הכנף. קודם שהוטלה בה הציצית, היא שויכה אל הבגד ('כנפי בגדיהם'), ושניהם היוו נציגים מובהקים של עולם הטבע, כמות שהוא. הביטוי הספרותי לכך היה בניסוחם בלשון רבים. כעת, לאחר שחברה אליה הציצית, הפכה להיות איבר מאיבריה, חוזר ומתברר ערכה, והיא כבר מנוסחת בלשון יחיד - בהופכה למושג ולרעיון. הצעד הבא, הוא - היכרות עם 'פתיל התכלת' המתייצב לציצה של 'ציצית הכנף', בסוג של ניגודיות המתחוללת ביניהם. לפני כן נתבונן בחלקי הבגד המוצגים בפרשה.

הבגד וחלקיו

ארבעה חלקים לבגד בפרשה: שניים מהם טבעיים: 'בגד' ו'כנף הבגד'. שניים מהם בציווי הקב"ה: 'ציצית' ו'פתיל תכלת'.

בגד - הבגד משמש ככיסוי לגוף האדם, להגנה ולנוי. בבגד משתקפת תרבותו ואף עולמו הפנימי. כאמור, הבגד מופיע בכתוב בלשון רבים, ביטוי למידת החול והחיים כמות שהם - המשתקפים בו. יתירה מכך - השורש 'בגד' מצביע על סוג של בגידה המתקיים בעצם קיומו.

כנף - קצה הבגד ושוליו מכונים בשם 'כנף'. כינוי זה אינו מובן מאליו. בדומה לכנף המשמשת ציפור לתעופה, מאפשרת לה לנוע אל עבר עולמות רחוקים, מצביעה כנף הבגד אל מעבר לבגד המוחשי. גם לארץ יש כנפיים - 'כנפות הארץ', וגם הן יודעות לספר על עולם שהוא מעבר - "מִכְנָף הָאָרֶץ זְמַרְתָּ שְׁמֵעֲנִי" (ישעיה כ"ד, ט"ז). ישנן זמירות הנשמעות דווקא שם, בכנף הארץ.

ציצית: בניגוד לכנף שאינה חורגת מגבולות הבגד, הציצית עושה צעד נוסף - מציצה אל מעבר לו. בשונה מן הכנף המסמלת את עולם הרוח האנושי, הציצית היא ציווי א-להי, וככזו היא מזמינה אל מחוץ רוחני הנבדל מן הטבע. לצד זאת, הקודש שבה אינו מנותק מסביבת החיים. עשייתה מתוארת במקרא, וגם שמה - 'ציצית' קושר אותה אל הבגד המשמש לה נקודת יחס - בהציצה ממנו. הציצית כתובה תמיד בלשון יחיד.

פתיל תכלת: הפתיל מפותל סביב עצמו, מהודק ויוצר יחידה עצמאית. ואומר המדרש

2. פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) במדבר פרשת קי"ב, ע"ב:

"ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת. שהוא פותל את הצמר. ולא שיעשה כמות שהוא אלא שיהא טווי ושזור שנאמר פתיל תכלת"

שייכות השניים אל טבע העולם. עד כאן הוראה ראשונה, על ציצית טרנסצנדנטאלית בכנף בגד טבעי, תוך עדיפות הציצית על פני הבגד, עדיפות הקודש על פני החול.

"ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת" - במשפט זה ציווי חדש, לתת על 'ציצית הכנף' גורם נוסף - 'פתיל תכלת'. את מקומה של כנף הבגד - בה הוטלה הציצית תחילה, מחליפה כעת 'ציצית הכנף', בה יינתן פתיל התכלת. צמד מילים - 'ציצית הכנף', מציג את הציצית כחלק מן הכנף וכטפלה אליה (בדומה לסמיכות 'כנף הבגד' בה הכנף טפלה לבגד, כך 'ציצית הכנף' הציצית טפלה לכנף). יתירה מכך - הציצית היא 'ציצית הכנף', הכנף הוא 'כנף הבגד', והמשמעות (הלא כתובה) היא - ציצית שהפכה להיות חלק מן הבגד, וטפילה לו.

ונשאלת השאלה, כיצד יש להבין את הפיחות שחל במעמדה של הציצית? הרב קליין טוען שפרשת ציצית מעלה שאלה כבדה - מי משרת את מי? החיים את המצוות או המצוות את החיים?

מופע ראשון במקרא לעיקרון רוחני זה נמצא בתיאורי הכתוב בפרק ב' בספר בראשית. "וַיֵּצֵר ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עֹפֵר מִן הָאֲדָמָה וַיִּפֹּחַ בָּאָפִי נְשָׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה". התיאור הוא של ה' אלהים הנופח בקרבו של האדם נשמה. הנפיחה היא נשיפה הבאה מפנימיות הנופח אל פנימיות הזולת. ובשם הזוהר - "מאן דנפח מדיליה נפח".

תיאור מעין זה, של חלק א-לוה ממעל הנוכח בעולמו הפנימי של האדם - נשמת החיים, אין שני לו בתיאורי הבריאה. לזיהויו - השלכות רבות. נמחיש מן הגמרא במסכת יומא (ה, ע"ב). בגמרא מובאת מחלוקת בשאלת המקור לפיקוח נפש הדוחה את כלל המצוות. העמדה החותמת לכלל המקורות - לימוד מן הפסוק "וחי בהם ולא שימות בהם" (ויקרא י"ח, ה'). משמעותה: המצוות נועדו להוסיף חיים. במקום בו מצווה מתנגשת עם החיים - היא מאבדת את ערכה ובטילה. ביטוי למבנה דומה קיים גם במגרש האנושי. לדוגמה: ערך שמירת החוק במדינה מחייב את היחיד ואת החברה, והם כפופים לו. בעומק - החוקים נועדו לאפשר לחיים להתנהל - חיי היחיד וחיי העם גם יחד.

פרשת ציצית מבחינה בין שני שלבים: בשלב ראשון מתייצבים הציצית והבגד זה לעומת זה. הציצית כמצווה והבגד כנציג החיים כמות שהם, בטבעם ובתכונתם. היתרון בשלב זה הוא לציצית - הטוענת את הבגד ואת החיים במשמעות. אמנם, המשמעות בה ייטענו, אינה אמורה להיות זרה להם, ובהקשר לכך מבשיל השלב השני, ומעמיד את המצווה כ'משרתת' את החיים.

פרשנות אפשרית - 'והיה לכם' - פתיל התכלת החותם את הפסוק הקודם. פתיל התכלת הנבדל נוטש את עמדתו, ומעתה יהיה לכם לציצית. נטישה זו קיימת בשני ערוצים. בעצם המעבר ממעמד של 'פתיל תכלת' למעמד ה'ציצית' שבמהותה קשורה ושייכת אל הבגד.

"וְרֵאִיתֶם אֹתוֹ וְזָכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה' וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם" – כבר נשאלה שאלה - מה בראיית הציצית עשוי להזכיר לאדם את כלל המצוות? ומסביר הרב קליין, שלא אל הציצית הפיזית מביט האדם, כי אם אל פתיל התכלת הנתפש כציצית, ועם זאת הוא שומר על זהותו כרכיב גבוה, עליון. בעקבות כך עשוי להיווצר תהליך רוחני של זיכרון המצוות כולן. וממשיך הרב קליין ומסביר שהיכולת הקוגניטיבית והרוחנית של האדם להתייחס אל פתיל התכלת כאל ציצית, להביט בה, ולראות 'אותו' - את 'פתיל התכלת'. להמשיך ולזהות בו את הרוחני והנבדל, את הקודש הבא מ'שם'. ראייה זו של 'פתיל התכלת' כמשויך אל החיים, ולצד זאת לראות בו את השמים הטהורים, עשויה להזכיר לאדם את כלל המצוות - את החיבור המתקיים בהם בין מערכת חיים לבין הציצית הא-להי, המייצר אופק ושמים ממעל לחיים בהן הוא נתון.

הפרשנות המוצעת מצביעה על הצירוף או החיבור שבין 'ציצית הכנף' ו'פתיל התכלת', שיהיה לכם מעתה - ל'ציצית'. ציצית חדשה, המכילה את שני הקטבים. אלו אמנם ימשיכו להימצא זה לצד זה בזהותם המקורית כ'תכלת' ו'כנף', יחד עם זאת, בתפישתכם הם יוגדרו מעתה כציצית אחת, מגשרת, המשויכת אל מערכת החיים, עם האיזונים והמורכבות גם יחד.

ישנה עדיפות לפרשנות זו – מכיוון שהציון "והיה לכם לציצית" הפותח יחידה חדשה, מתייחס אל היחידה שקדמה לו, בכללותה, ולא אל פתיל התכלת המהווה פריט מסוים בתוכה.

דומה שבדרך זו הלכו חכמים במדרש הבא

4. **ספרי זוטא ט"ו:**

"והיה לכם לציצית, יכול שהן שתי מצוות, מצות תכלת ומצות לבן? ת"ל והיה לכם לציצית, מצוה אחת היא ואינה שתי מצוות"

המדרש מעמיד למבחן שאלה - האם התכלת והלבן הן שתי מצוות או מצווה אחת? בלשון החכמים 'לבן' פירושו הציצית המתוארת בציצית הראשון, ו'תכלת' היא 'פתיל התכלת' הניתן בה. בהיבט הפרשני שאלתו היא - האם שני הציציות הנזכרים בפסוק הראשון (ל"ח) הם שתי מצוות או מצווה אחת. כתשובה מצביע המדרש אל עבר הפסוק השני (ל"ט): "והיה לכם לציצית" - מצוה אחת

בניגוד לקשר הקיים בין הבגד לבין הציצית, לפתיל התכלת קיום אוטונומי שאינו קשור לבגד.

3. **מדרש אגדה במדבר פרק ט"ו, ל"ח:**

"ר' מאיר אומר מגיד הכתוב שכל המקיים מצות ציצית מעלין עליו כאילו הקביל פני השכינה, תכלת דומה ליס, ויס דומה לרקיע, ורקיע דומה לכסא הכבוד, כענין שנאמר כאבן ספיר [כמראה] דמות כסא וגו' (יחזקאל י, א)"

התכלת מזמינה את הדמיון להפליג אל עבר ליס, אל תכלת הרקיע ואל כסא הכבוד. כמו בא התכלת מעולם אחר, לא צמח במחוזות הסובבים את האדם. אזכורו בלשון יחיד הוא מתבקש.

הילכו יחדיו התכלת והלבן?

שתי מערכות מתקיימות בפסוק הראשון. במערכה הראשונה ניצבים זה מול זה שני קטבים - הקודש והחול, הציצית וכנף הבגד. תוצאותיה - ביתרון הקודש על החול, כמי שמטביע את חותמו עליו.

במערכה השנייה - חוברת הציצית אל החול, משנה את עמדתה ל'ציצית הכנף', ולמעשה נוצרים שני קטבים חדשים: 'ציצית הכנף', ומנגד - 'פתיל התכלת'. כעת ניתן להבין את הניגודיות הקיימת בין השניים. 'ציצית הכנף' - שמה את משכנה בחיים, ואליהם היא מחויבת - אל הקדש הקיים בהם. מנגד - 'פתיל התכלת' - מייצג את הקודש הבא מ'שם', האוטונומי, הרוחני והבלתי תלוי. בלשון החכמים ייקראו השניים ה'לבן' וה'תכלת' - הקדש שבעולם והקדש השמימי מתייצבים זה לצד זה.

יש לשים לב לעובדה שבשני שלבים אלה, על אף ההתרחשות הרוחנית המתקיימת בהם - א-להים אינו נזכר. ונשאלת השאלה מדוע? ומסביר הרב קליין, שיתכן שא-להים אינו נוכח במקום בו עולמות פרודים. במקום בו מתרחב עולמם של האנשים ונוצרים בו חיבורים - שם תהפוך המצווה - ל'מצוות ה'".

וְהָיָה לָכֵם לְצִיצֵת וְרֵאִיתֶם אֹתוֹ וְזָכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה' וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תִתְּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אֲתֶם זֵנִים אַחֲרֵיהֶם:

פסוק זה מתאר התרחשות במרחב התודעה. "וְהָיָה לָכֵם לְצִיצֵת" - ישנו דבר שעד כה היה במעמד מסוים, ומעתה הוא יהיה לכם לציצית, 'תראו אותו', 'תזכרו את מצוות ה'" וגם 'לא תתורו אחרי לבבכם'.

מהו הדבר שיהיה לכם לציצית? ברור שאין הכוונה ל'ציצית הכנף' שתוארה קודם לכן. אילו כך היה, הלשון המתבקשת הייתה 'והייתה לכם', ובהמשך 'וראיתם אותה' (בלשון נקיבה).

נפתחים, והמשוואה המוצבת בו, הולכת ומתרחבת, ומכילה לא רק את הציצית, ולא רק את פתיל התכלת, ולא רק את כלל מצוות ה', כי אם את 'א-להי ישראל' הבא לשכון בגבולם של 'בני ישראל'.

"אָנִי ה' אֶ-לֵהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהִיּוֹת לְכֶם לֵאלֹהִים": עוד צעד הולך א-להים, ומזמין את האדם להרחבה נוספת לגבולותיו. שוב הוא פונה בגוף ראשון וכמו אומר לו - לאחר שזיהיתם את נוכחותי במצוות - 'הכירו נא', 'אני ה' א-להיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים' - הסיפור שלי איתכם הוא גדול בהרבה. אני הוא שהנעתי את גלגלי ההיסטוריה, הוצאתי אתכם מארץ מצרים - "לְהִיּוֹת לְכֶם לֵאלֹהִים".

לסיום, מציע הרב שמעון קליין לקשר את הפרשה לספר במדבר באופן הבא: ציר מרכזי בספר במדבר עוסק בהנחת א-להים במחנה, בחיי הכלל והיחיד גם יחד. המודל המוצע בפרשייה זו תואם למודל המרכזי השזור את הספר כולו - א-להים הבא אל תוך המחנה, שוכן בקרב בני ישראל, כעם וכיחיד גם יחד.

הבגד כמענה לחטא אדם הראשון – כתיקון לטבע שנתקלקל

הרב אהרון ליכטנשטיין זצ"ל מציע הסבר שונה לשאלה כיצד שימת הציצית על הבגדים מונעת מהאדם מחשבות רעות והרהורי לב?

ומסביר הרב ליכטנשטיין, שבשביל להבין נקודה זו יש להרחיב במשמעותו של המושג 'בגד' בתורה. אנו נפגשים במושג זה לראשונה לאחר חטא אדם ראשון. לאחר שהאשה נופלת בפיתויו של הנחש ואוכלת מעץ הדעת, וממשיכה ומחטיאה את בעלה גם כן, התורה מספרת לנו: "ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירומים הם ויתפרו עלה תאנה ויעשו להם חגורות". אולם, לאחר שהקב"ה מתעמת עם שניהם ומעניש אותם, התורה מספרת שאחד מהדברים שעושה הקב"ה הוא- "ויעש ה' אלוקים לאדם ולאשתו כותנות עור וילבישם" - מה משמעות שינוי זה? מה מסמלת העובדה שאדם וחיה הכינו להם עלה תאנה ואילו הקב"ה מחליף להם אותו לכותנות עור?

הסבר לעובדה זאת מתקבל מביורר ההבדל בין מצבם של אדם וחווה לפני החטא ומה שאירע בעקבותיו- לפני חטא אדם אנו יודעים ש- "ויהיו שניהם ערומים האדם ואשתו ולא יתבוששו" - המצב לפני החטא היה מצב של הרמוניה מלאה עם הטבע. האדם ואשתו חיו בשיתוף, ללא כל צורך בכיסוי או הסתרה, הם יכלו לתת דרור לרגשותיהם הטבעיים וליצרים שלהם, והדבר לא גרם נזק, חטא, או תאוות מיותרות – ו'לא יתבוששו'.

היא ואינה שתי מצות". עולה מכאן שבאופן בסיסי מבין המדרש את השתיים כשתי מצוות. בא הפסוק הנוסף, ומחדש שמצווה אחת היא. מסתבר שפירושו הוא 'והיה לכם' - החיבור שבין השתיים (הציצית והתכלת), יהיה מעתה לכם לציצית אחת ולמצווה אחת.

א-להים מצטרף לתהליך

שקריאה זו על החיבור שיוצרת הציצית משליכה על המשך הפסוק:

"וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וַיִּזְכְּרֶתֶם אֶת כָּל מִצְוֹת ה' וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם". לאחר ההוראה "וְהָיָה לְכֶם לְצִיצֵת", מתבקש הניסוח - 'וראיתם אותה וזכרתם...!' אלא שלא ראייה פיזית של פתילי הציצית היא המחוללת, כי אם ראיית התהליך הקונגטיבי והרוחני שנעשה. 'וראיתם אותו' - את צירוף הקטבים לכלל מערכת אחת הנקראת ציצית, בסיכום המכיל בתוכו את התהליך בכללותו.

"וַיִּזְכְּרֶתֶם אֶת כָּל מִצְוֹת ה' וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם" - עם חניכת התהליך, תבינו שלא הוראה נקודתית היא זו, אלא עיקרון רוחני, שניתן להפנים ולהעתיק לתחומי חיים נוספים. בעקבות זאת - תיזכרו במצוות ה', תזהו את העיקרון הרוחני הנוכח בהם, ותרחיבו את השפעתו - עוד ועוד.

"וְלֹא תִתְּנוּ אַחֲרָי לְבַבְכֶם וְאַחֲרַי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אֶתֶם זֵנִים אַחֲרֵיהֶם" - אדם זונה כאשר הוא אינו מצליח להביא לידי ביטוי את כוחות החיים ועוצמותיהם בתוך מערכת חיים מתוקנת. הזנות באה לפצות על החוסר. מצוות הציצית מזמינה את האדם שלא לנטוש את הבגד, את איכויות החיים - באשר שהם, ולצד זאת להיות נוכח גם בתכלת הרקיע. אדם ההולך בדרך זו לא יאלץ לתור אחרי כוחות חיים התלושים מערכיו ומרוחניותו, גם לא יתייצב בעמדת זנות נוכח החיים שהעולם מעניק. 'מסעי' זה של מצוות הציצית מעצב דמות של אדם חי, תוסס ומלא במשמעות.

"לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתַי וְהִייתֶם קְדוֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם" - מילים אלו מצביעות לאחור, אל החיבור שבין ציצית הכנף ופתיל התכלת, אל הרחבת המודל אל כלל המצוות, וגם אל ההתמודדות עם כוחות חיים ויצרים. 'את מה משרתים כל אלו?' תוהה בליבו האדם, ומבקש דבר שהוא מעבר. א-להים- משיב לו. כל אלו הם עקרונות חיים, הרחב אותם אל כלל תחומי החיים, והוא גם מודיע - אני אהיה שם. "מִצְוֹתַי" - הוא אומר, בגוף ראשון, ומזמין את האדם לסוג של מפגש.

ומסביר הרב קליין שבצעד זה נוצר מודל חדש של מרחב אנושי - שא-להים שוכן בו. מרחב, שגבולות הגזרה שלו

בלבוש. לטענתם, הבגדים מטילים על האדם הגבלות, הגבלות המונעות מהאדם להביע את רגשותיו. לכן הרומנטיקנים שאפו לחזור למצב הטבעי, ולהסיר את הבגדים כחלק מתהליך זה.

לעומתם, ההומניסטים קיבלו את הצורך בבגדים. הם הדגישו את מעמד האדם כבורא, והדגישו את הצורך שהאדם ישתלט על רצונותיו. יציאת האדם מגן עדן סימלה קיום חדש, קיום שבו הלבוש הוא מצרך הכרחי ואידיאלי.

ומסביר הרב ליכטנשטיין, שהשקפת היהדות על הלבוש מגשרת על הפער שבין השקפת הרומנטיקנים להשקפת ההומניסטים. מצד אחד, אנו שוללים את ההשקפה שלפיה אדם צריך להיות חיים משוחררים לגמרי, השקפה שעל פיה הלבוש מהווה מעכב בחיי האדם. התורה אומרת כי "יצר לב האדם רע מנעריו" (בראשית, ז', כא), והלבוש אמור להתמודד עם נטייה זו. אנו גם מכירים בחשיבות הלבוש כסמל מעמד לאדם חשוב. אך בניגוד להומניסטים, החשיבות שאותה אנו מעניקים לחברה ולתפקיד האדם המתפקד בה כיוצר, נובעת מכך שאנו מכירים באפשרויות שאותן מעניקה לנו החברה בעבודת ה'. אם כך, הלבוש משמש כסמל להשתייכותנו לחברה, שבה אנו משתמשים לרומם את האדם ולקרב אותו לקב"ה.

כאן טמונה חשיבותה הרבה של הציצית. הציצית מצויה כל הזמן על בגדנו, ובכך מכריזה עלינו כעל עובדי ה'. הציצית אינה מצויה בצורה סתמית על ארבע כנפות לבושנו, היא הופכת את הלבוש למדיום שדרכו אנו עובדים את ה'. הלבוש, שהוא כה מרכזי לתפקידו החברתי של האדם, מכוון אותנו לעבר כינון החברה שאליה שואפת התורה: חברה שחבריה משתמשים בה כאמצעי לקרבה לקב"ה.

אולם, מצב זה נפגם. ברגע שהאדם ואשתו אכלו מעץ הדעת, נוצר קרע בין הבריאה הטבעית לבין האדם - הוא כבר לא יכול להיות בחופשיות ובמתירנות ללא חשש, אלא מצב זה כבר בעייתי וגורם לו לאי-נוחות - "ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירומים הם". המצב האידיאלי שבו האדם והטבע חיו חיי שלום, ולא נדרשה כל הסתרה או הדחקה של רגשות או הרגשות, אינו קיים עוד מכיוון שלאדם, מחמת פקחותו, נוצרו יצרים ורגשות שאינם שלמים, ואינם יכולים להיות משוחררים ללא ריסון.

לאחר החטא, האדם נדרש להתמודד עם המצב החדש ולשנות את התנהגותו בהתאם למצב היצרי החדש. אולם, האדם אינו מתמודד עם בעיה זו. במקום לעשות יטפול שורשי לצורת החיים שהייתה קיימת עד עכשיו, הוא מחליט לשים תחבושת על הבעיה - עלה תאנה. עלה תאנה אינו בגד, אלא לכל היותר הוא כיסוי לערווה. במקום שבו האדם היה צריך לשנות את כל דרך התנהגותו, ולהתמודד עם המצב החדש שבו רגשותיו ומחשבותיו פגומים הוא מחליט לכסות על הבעיה, ומקווה שהיא תיעלם.

אולם, תיקון זה אינו מספיק, והקב"ה נדרש להכין לאדם כותנות עור - בגדים ממש - שיעזרו לאדם להתמודד עם המצב שנוצר. במקום חיים הרמוניים עם הטבע, כמו שהיה לפני החטא, האדם נדרש עכשיו להתמודד עם הטבע ולכפות עליו את שלטונו - להכין בגדים. המצב הטבעי אינו יכול להתקיים, והאדם נדרש לתקן את הטבע בשביל להשתמש בו. מובן אם כן מדוע חלק מהעונש של האדם הוא- "בזעת אפיך תאכל לחם" - האדם אינו יכול להשתמש בטבע כמו שהוא, ונדרש לתקן אותו בשביל שיתאים לו. מאז חטא אדם ראשון הטבע פגום ואינו ניתן לשימוש ללא תיקון - בגדים. כלומר לאחר החטא, הטבע אינו ניתן לשיחרור ללא כיסוי ותיקון, וחלילה לנו לתת דרור לרגשותינו ויצרנו ללא שליטה. אין מדובר כאן רק בחולשה דתית אלא גם בחולשה אנושית-מוסרית!

וממשיך הרב ליכטנשטיין ומסביר, חטא האדם גרר עמו שינוי במצב זה. התאווה לרע הפכה לחלק מהותי מן הקיום האנושי, ובזה גם אבדה מן האדם עבודת ה' הטבעית שלו. האדם עבר ממצב של קיום טבעי למצב שהצריך אותו לבנות חיי חברה. במעבר זה, הלבוש לא שימש רק כגורם הכרחי, אלא אף כגורם בעל משמעות סמלית. לבוש האדם מסמל את המעבר של האדם מהיותו יציר כפיו של הא-ל להיותו בורא בעצמו.

לאור תפקיד זה של הלבוש בחברה, היווה הלבוש נושא למחלוקת בין שתי אסכולות שונות. רבים, בדרך כלל כאלו המשתייכים לאסכולה הרומנטית, דחו את הצורך